

Δήμος Λεβαδέων

*To Κάστρο της Λιβαδειάς
Ιστορία - Αρχιτεκτονική*

Κατάλογος Έκθεσης

Μελέτη και Επιμέλεια Έκθεσης: Σταύρος Μαμαλούκος - Αναστασία Καμπόλη - Μαμαλούκον & Συνεργάτες Αρχιτέκτονες - Αναστηλωτές

Προλεγόμενα

Όταν το 1993, σχεδιάσαμε το πρόγραμμα προστασίας και αναβάθμισης της ευρύτερης περιοχής των πηγών της Έρκυνας, ιδιαίτερο βάρος αποδώσαμε στη συντήρηση του Μεσαιωνικού Κάστρου, που εγκαταλειμμένο στη διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων, ερειπωνόταν και κατέρρεε σιγά-σιγά.

Σήμερα στο Κάστρο έχει ολοκληρωθεί ένας πρώτος κύκλος παρεμβάσεων, που εκτός από το ότι αντιμετώπισε τις πιο άμεσες ανάγκες συντήρησης, απέδωσε την προηγούμενη μορφή και αποκατέστησε πλήρως ένα σημαντικό τμήμα του. Ο εσωτερικός χώρος του Κάστρου είναι κατά το μεγαλύτερο τμήμα του κατάλληλος για περιήγηση. Ο περίπατος ανάμεσα στα πυκνά πεύκα και τα Μεσαιωνικά τείχη, προσφέρει σημεία με εξαιρετική θέα προς την πόλη αλλά και προς το φαράγγι της Έρκυνας. Μόνιμη έκθεση με την ιστορία του Κάστρου, φιλοξενείται στον Πύργο που υψώνεται στην περιοχή των πηγών, στο βορειοανατολικό άκρο του Κάστρου.

Αποδώσαμε έτσι στους κατοίκους αλλά και στους επισκέπτες, ένα μνημείο, με ξεχωριστή παρουσία στην ιστορία της περιοχής μας. Ένα μνημείο που συμβάλλει στην αποτύπωση της ιστορικής μνήμης σε ένα χώρο με ιστορία τουλάχιστον 3 χιλιετηρίδων. Η περιοχή των πηγών και του φαραγγιού της Έρκυνας, η KPYA, όπως την ονομάζουμε σήμερα, είναι η περιοχή του Ιερού Άλσους του Τροφωνίου, των πηγών της Λήθης και της Μνημοσύνης και πιθανότατα του Τροφώνιου Μαντείου. Είναι η περιοχή που ήκμασε το Μεσαιωνικό Κάστρο, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της Καταλανικής κυριαρχίας, το οποίο χρησιμοποιήθηκε και κατά τη διάρκεια των απελευθερωτικού αγώνα από τους Τούρκους. Είναι επίσης η περιοχή που συγκέντρωσε τις πρώτες βιομηχανίες, που εκμεταλλευόμενες τη δύναμη του νερού, έκαναν τη Λιβαδειά μια από τις πρώτες και πιο δυναμικές βιομηχανικές πόλεις κατά τον 19ο αιώνα.

Ολόκληρη η περιοχή, αναμορφώθηκε κατά την περίοδο 1994-1998. Το υπέροχο φυσικό τοπίο, με τα άφθονα νερά, τους μικρούς καταρράκτες και τα αιωνόβια πλατάνια, συμπληρώνεται από παλιές και σύγχρονες ανθρώπινες επεμβάσεις, με αρχιτεκτονική και αισθητική αξία. Τα παραδοσιακά βιομηχανικά κτίρια, ανακατασκευάσθηκαν και απέκτησαν νέες χρήσεις. Μαζί με τα πέτρινα τοξωτά γεφύρια από την Τουρκοκρατία, τις πηγές που αποκαλύφθηκαν κάτω από τους λαξευμένους από την αρχαιότητα βράχους, το σύγχρονο πέτρινο θέατρο μέσα στο φαράγγι, τα κανάλια, τους λιθόστρωτους δρόμους συνθέτουν ένα χώρο μοναδικό. Το Μεσαιωνικό Κάστρο αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του χώρου αυτού. Ενελπιστούμε ότι στα επόμενα χρόνια θα μπορέσουμε να συνεχίσουμε επεμβάσεις συντήρησης, αναστήλωσης, ανακατασκευής και άλλων τμημάτων του Κάστρου, ώστε να συνεχίσει να κοσμεί την περιοχή για πολλά ακόμη χρόνια και να παρέχει τη δυνατότητα επίσκεψης και περιήγησής του.

Ας σημειώσουμε τέλος ότι είχαμε την τύχη να βρούμε πολύτιμους αρωγούς και άξιους συνεργάτες στις προσπάθειές μας, τους οποίους μνημονεύουμε ξεχωριστά στη συνέχεια της παρούσας έκδοσης. Μιας έκδοσης η οποία επιχειρεί να συνοψίσει τα κυριότερα ιστορικά και αρχιτεκτονικά στοιχεία για το Κάστρο, που βρίσκεται εδώ και 1500 περίπου χρόνια στη Λιβαδειά.

Εισαγωγικά

Τα έργα της συντήρησης και αποκατάστασης των οχυρώσεων της βορειοανατολικής γωνίας του Κάστρου της Λεβαδειάς και της οργάνωσης της έκθεσης για την Ιστορία και την Αρχιτεκτονική του έγινε στα πλαίσια του προγράμματος αναβαθμίσεως της περιοχής του φαραγγιού της Έρκυνας και των πηγών της Κρύας, το οποίο σχεδιάσθηκε και υλοποιήθηκε από το Δήμο Λεβαδέων με τη συμμετοχή του Υπουργείου Χωροταξίας, Περιβάλλοντος και Δημοσίων Έργων και του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού και τη συγχρηματοδότηση του Ταμείου Συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το έργο της συντήρησης και αποκατάστασης των οχυρώσεων, το οποίο περιλάμβανε αρχαιολογική έρευνα, στερέωση του πύργου, ανακατασκευή των κατεστραμένων τμημάτων του και διαμόρφωση χώρου εκθέσεως στο εσωτερικό του καθώς και διαμόρφωση του υπαιθρίου χώρου μέσα και γύρω από το τμήμα αυτό του Κάστρου, πραγματοποιήθηκε μεταξύ Ιουλίου 1994 και Φεβρουαρίου 1996 με μελέτη των αρχιτεκτόνων - αναστηλωτών Σταύρου Μαμαλούκου και Αναστασίας Καμπόλη-Μαμαλούκου και του πολιτικού μηχανικού Κώστα Ζάμπα, υπό την εποπτεία της Ιησ Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, με επίβλεψη των Τεχνικών Υπηρεσιών του Δήμου και των μελετητών από τον εργολήπτη δημοσίων έργων Λεωνίδα Χαλούλο.

Η οργάνωση της έκθεσης πραγματοποιήθηκε μεταξύ Φεβρουαρίου και Ιουνίου 1998 με μελέτη και επιμέλεια του Σταύρου Μαμαλούκου και της Αναστασίας Καμπόλη-Μαμαλούκου από το εργαστήριο γραφιστικών τεχνών του Τάκη Βουδούρογλου και τον εργολάβο Ανδρέα Βλαχόπουλο. Η επιλογή του εκθετικού υλικού και η σύνταξη των κειμένων έγινε με τη συνεργασία της Χάρος Κοιλάκου, επιμελήτριας της Ιησ Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, και με την πολύτιμη συμβολή των Ιορδάνη Δημακόπουλου, διευθυντή Αναστηλώσεως Κλασικών Μνημείων, και Χαράλαμπου Μπούρα, καθηγητή Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής ΕΜΠ. Στη σύνταξη των εκτιθεμένων σχεδίων αποτυπώσεως του Κάστρου συνεργάσθηκαν ο τοπογράφος Θόδωρος Χατζηθεοδώρου, οι αρχιτέκτονες Δημήτρης Κροκίδης και Γιώργος Μανός, ο σχεδιαστής Χοήστος Νίκας και στη φωτογράφηση ο φωτογράφος Κώστας Ξενικάκης.

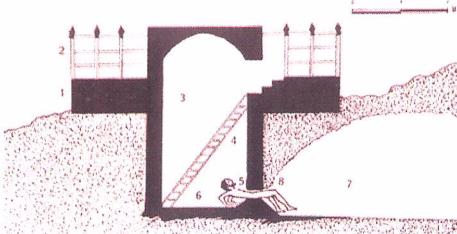
1. Ο χώρος του Κάστρου στην Αρχαιότητα

(ως τον 4ο αι. μ.Χ.)

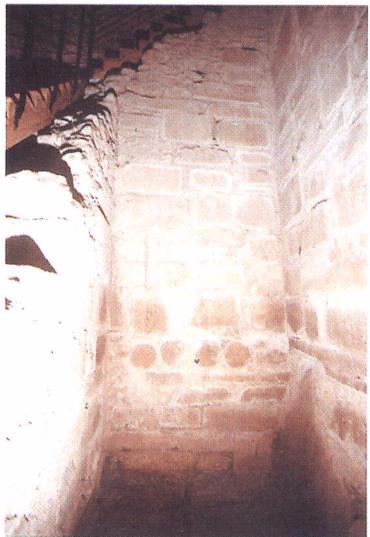
Η περιοχή του βραχώδους λόφου του Κάστρου, που ορθώνεται άγριος και απότομος μέσα στο φαράγγι της Έσκνας και γύρω από τις μαγευτικές πηγές του ποταμού που ξεπηδούν στα πόδια του, είχε ενδεχομένως κατοικηθεί κατά την Πρωτοελλαδική εποχή, όπως φαίνεται από όστρακα της περιόδου αυτής που βρέθηκαν κατά τις πρόσφατες ανασκαφές στο χώρο της βορειοανατολικής γωνίας των οχυρώσεων. Στους ιστορικούς χρόνους στο χώρο αυτό υπήρχε το περίφημο Μαντείο του Τροφωνίου. Ο χώρος του Μαντείου και ο τρόπος χρησιμοποίησης των πιστών περιγράφεται από τον πολύτιμο περιηγητή του 2ου μ.Χ. αιώνα, Πανσανία και από άλλους αρχαίους συγγραφείς. Η περιοχή έχει δραστικά αλλάξει από την Αρχαιότητα εξ αιτίας της οικοδομικής δραστηριότητας των κατοπινών αιώνων. Το ίδιο το Μαντείο, που βρισκόταν πιθανώς στο χώρο του Κάστρου, δεν έχει ακόμη εντοπισθεί. Οι λαξευμένες στον απότομο βράχο κόγχες για την τοποθέτηση αναθημάτων και ίσως και για ιεροπροσάξεις και το προερχόμενο από αρχαία κτίρια οικοδομικό υλικό που έχει χρησιμοποιηθεί στην κατασκευή του μεγάλου οχυρώματος - προμαχώνα της βορειοανατολικής γωνίας του Κάστρου είναι τα μόνα ορατά σημεία λείψανα των ναών και των άλλων μικρών και μεγάλων οικοδομημάτων που κοσμούσαν το παρόχθιο Ιερό Άλσος. Η ίδια η αρχαία πόλη των κλασικών, ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων εκτεινόταν στην πεδινότερη περιοχή, εκατέρωθεν της σημερινής κεντρικής εμπορικής οδού της Λιβαδειάς. Φαίνεται ότι η πόλη, στην ελληνιστική ιδίως περίοδο, είχε σημαντική έκταση.

1.6

1.3

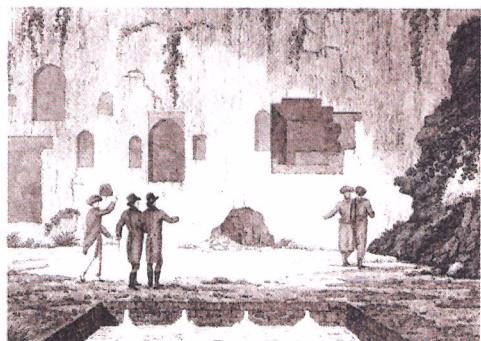

1.2

«... Τα αξιολογότερα μέσα στο άλσος είναι ένας ναός του Τροφωνίου με λατρευτικό άγαλμα του που τον παριστάνει κι αυτό σαν τον Ασκληπιό, είναι έργο του Πραξιτέλη. Υπάρχει και ιερό της Δήμητρας, επονομαζομένης ευρώπης και άγαλμα του νέτιου Δία στο ύπαιθρο.....»
(Πανσανία, Βοιωτικά, IX, 39, 4 μτφρ. N. Παπαχατζής)

1.4

1.5

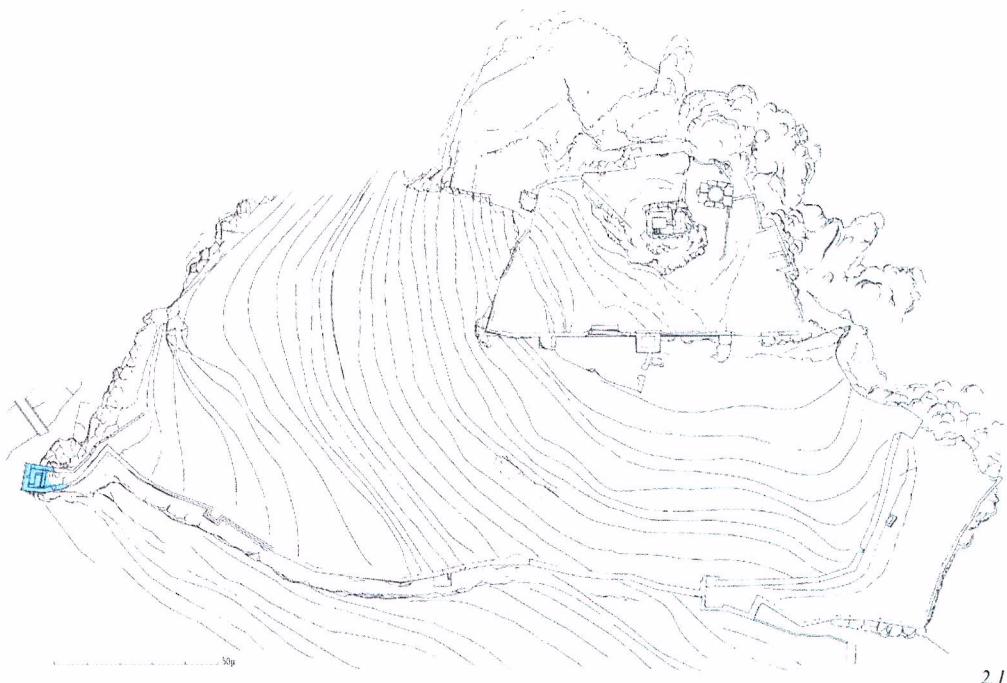

1. Η ενδύτερη περιοχή της αρχαίας Λεβαδείας
α. Λόφος Προφήτη Ηλία β. Λόφος Κάστρου γ. Φαράγγι δ. Πηγές Έρκυνας ε. Έρκυνα
2. Θέση αρχαίας πόλης β. Περιοχή Μαντείου Τροφωνίου Γ. Ναός Διός Βασιλέως
3. Οικοδομικό υλικό αρχαίων κτιρίων επαναχρησιμοποιημένο στην κατασκευή του οχυρώματος - πύργου της βροειοανατολικής γωνίας
4. Οικοδομικό υλικό αρχαίων κτιρίων επαναχρησιμοποιημένο στην κατασκευή της εσωτερικής κλίμακας του οχυρώματος - πύργου της βροειοανατολικής γωνίας
5. Οι λαξευμένες στο βράχο κόρχες για την τοποθέτηση αναθημάτων το 1802 (E.D. Clarke)
6. Οι λαξευμένες στο βράχο κόρχες για την τοποθέτηση αναθημάτων
7. Το Μαντείο του Τροφωνίου. Αναπαράσταση (N. Παπαχατζής).

2. Το Κάστρο στην 'Υστερη Αρχαιότητα και στην πρωτοβυζαντινή περίοδο

(4ος - 8ος αι. μΧ)

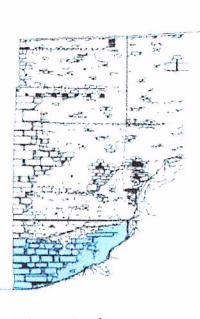
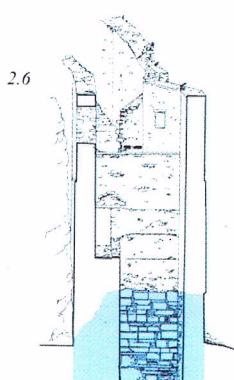
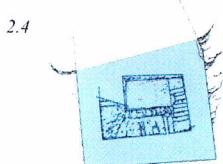
Η αναστάτωση και η ανασφάλεια που έφεραν οι βασιλικές επιδρομές στο Ρωμαϊκό Κράτος κατά την 'Υστερη Αρχαιότητα δημιούργησαν την ανάγκη νέων οχυρώσεων των ίδιων των αρχαίων πόλεων - η έκταση των οποίων συνήθως περιορίσθηκε πολύ - ή σε άλλες κοντινές θέσεις πιο οχυρές, κατά την Πρωτοβυζαντινή Περίοδο. Αν καί τα σχετικά ιστορικά στοιχεία απονοιάζουν εντελώς, με βάση ορισμένες αρχαιολογικές ενδείξεις μπορεί να υποτεθεί ότι στην περίπτωση της αρχαίας Λεβαδείας συνέβη μάλλον το δεύτερο. Τα κατώτερα τμήματα του μεγάλου οχυρώματος - πύργον της βορειοανατολικής γωνίας του Κάστρου, κτισμένα αποκλειστικά με υλικό που προέκυψε από την κατεδάφιση των παρακειμένων αρχαίων κτιρίων, ανήκουν πιθανώς σε μιά οχύρωση του λόφου του Κάστρου που θα μπορούσε με επιφύλαξη να χρονολογηθεί στη διάρκεια της βασιλείας του Ιουστινιανού, περίοδο που, όπως είναι γνωστό από τις πηγές, εφαρμόσθηκε ένα ευρύτατο πρόγραμμα ανοικοδόμησης τειχών πόλεων και φρουρών. Δεν έχουν εντοπισθεί προς το παρόν λείφανα της πρώτης αυτής οχυρώσεως σε άλλα σημεία του περιβόλου του Κάστρου.

«...πόλεων απασών... τους περιβόλους ανανεωσάμενος, εν τω ασφαλεί
εκφαντύνατο, χρόνω τε καταπονηκότας μακρώ, ευπετώς τε αλωτούς όντας,
εἴ τι προσίοι...»

(Προκόπιος, Περὶ Κτισμάτων, IV, 2,3-5)

2.1 Το Κάστρο στην ύστερη αρχαιότητα και κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο

■ Γνωστά τμήματα

2.2-7 Το σωζόμενο τμήμα των πρωτοβυζαντινών οχυρώματος - πύργον της βορειοανατολικής γωνίας

2.2 Άποψη από τα βόρεια

2.3 Η κλίμακα προς την πηγή

2.4 Κέπωνη α στάθμης

2.5 Κάτοψη β στάθμης

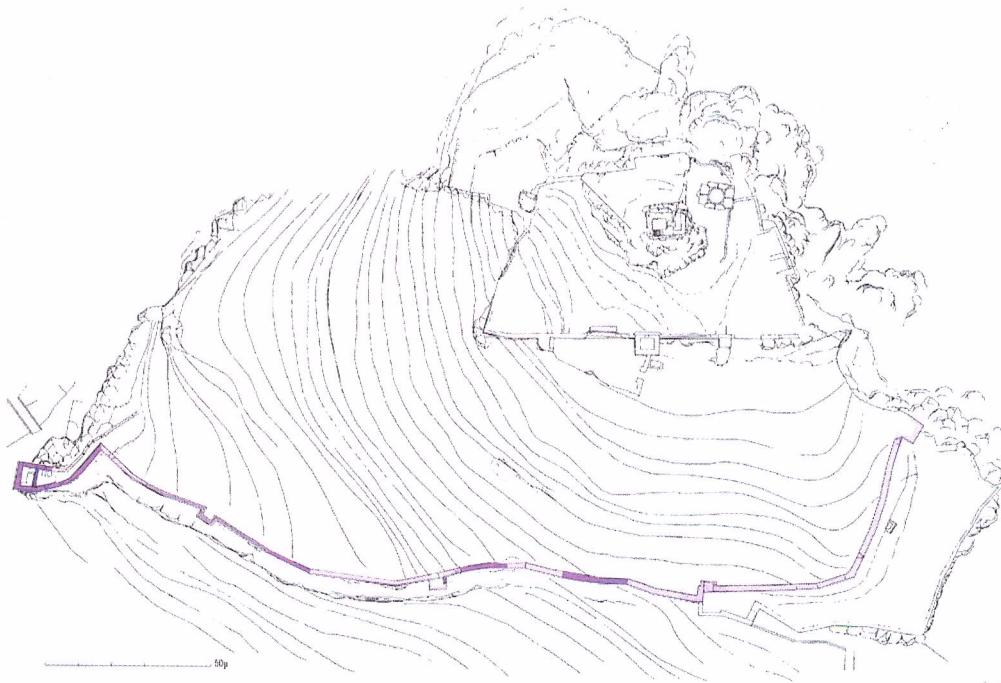
2.6 Τοιχία αα

2.7 Βόρεια άψη

3. Το Κάστρο στη μεσοβυζαντινή περίοδο

(9ος - 12ος αι. μ.Χ)

Στην περίοδο της ανασυγκρότησης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, μετά τις καταστροφές και την ερήμωση που έφεραν οι επιδρομές των Σλαύων και των Αράβων καθώς και των Βουλγάρων αργότερα στον Ελλαδικό χώρο, στα πλαίσια μιας γενικής διοικητικής και οικιστικής αναδιοργάνωσης του χώρου, λειτούργησε ένα δίκτυο από οχυρωμένες πόλεις, τα «κάστρα». Όπως φαίνεται από την εξέταση της κατασκευής του τείχους του, τμήματα του εξωτερικού περιβόλου του κάστρου της Λιβαδειάς ανήκουν στην περίοδο αυτή. Η ακριβής χρονολόγησή του δεν είναι εύκολη. Στην περιοχή της βορειοανατολικής γωνίας φαίνεται ότι όταν ξανακτίσθηκε το νέο οχύρωμα - πύργος του τείχους αυτού, το παλαιότερο οχύρωμα ήταν ήδη κατεστραμένο, πιθανότατα μάλιστα, είχε μεσολαβήσει μια περίοδος εγκατάλειψης. Οι τοιχοποιίες της περιόδου είναι από αργολιθοδομή και τεμάχια πλίνθων και ενισχυμένες με ξυλοδεσπές κρημένες πίσω από απλές ζώνες πλίνθων. Το τείχος προφανώς προστάτευε την οχυρωμένη πόλη, έξω από την οποία φαίνεται ότι αναπτύχθηκε στη συνέχεια ένα ανοχύρωτο προάστειο. Στο ψηλότερο σημείο του οχυρωμένου χώρου πρέπει να υποθέσουμε ότι βρισκόταν η ακρόπολη, από το περιβόλο της οποίας, όμως, δεν έχουν προς το παρόν εντοπισθεί με ασφάλεια τμήματα. Κατά τον Schlüberger, στο κάστρο της Λιβαδειάς σταμάτησε για λίγο ο αυτοκράτορας Βασιλεὺς Β' ο Βουλγαροκτόνος, κατά την κάθοδό του στο Ελλαδικό Θέμα, το 1018.

3.2

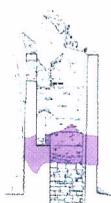
3.3

«...ο Συμεών, ο άρχοντας των Σκυνθικούν ένθους - αυτούς συνηθίζεται να τους ονομάζουμε Βουλγάρους - αθέτησε τις συνθήκες του προς τους Ρωμαίους και... άρχισε να λεηλατεί τη χώρα και να εξανδραποδίζει τους κατοίκους της... Τότε πολλοί από τους κατοίκους κατέφευγαν και κλείνονταν στις πόλεις σαν σε φυλακές ή φρουρια...»

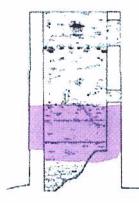
(Βίος των Οσίου Λουκά, 41, μτφρ. Δ. Σοφιανός)

3.4

3.5

3.6

3.7

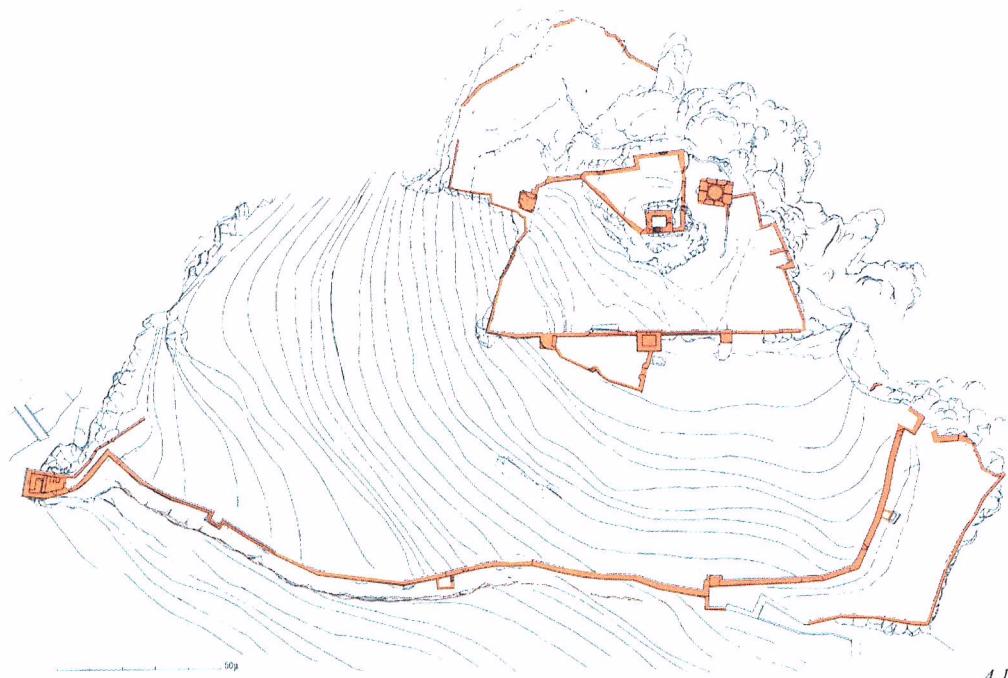
3.8

- 3.1 Το Κάστρο στη Μεσοβυζαντινή Περίοδο
- 3.2 Γνωστά τμήματα
- 3.3 Υποθετικά τμήματα
- 3.4 Μεσοβυζαντινό τμήμα του βόρειου τείχους του εξωτερικού περιβόλου
- 3.5 Η κύρια πύλη του εξωτερικού περιβόλου
- 3.6 Το συζύμενο τμήμα του μεσοβυζαντινού οχυρώματος - πύργον της βορειοανατολικής γωνίας
- 3.7 Το μεσοβυζαντινό τμήμα του βόρειου τείχους του εξωτερικού περιβόλου
- 3.8 Τα σωζόμενα τμήματα των οχυρώσεων της μεσοβυζαντινής περιόδου

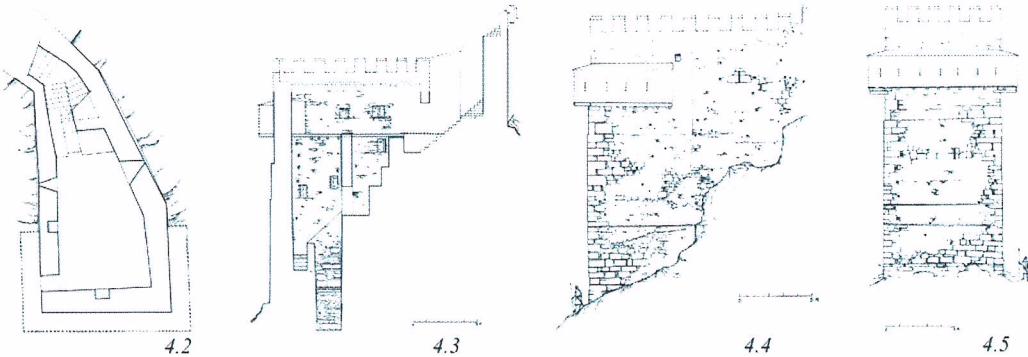
4. Το Κάστρο στην περίοδο της Φραγκοκρατίας (1204-1460 μ.Χ)

Με την άλωση της Κωνσταντινούπολεως από τους Λατίνους της 4ης Σταυροφορίας το 1204, αρχίζει η μακρά περίοδος της Φραγκοκρατίας στις περισσότερες περιοχές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Η Λιβαδειά και η περιοχή της επετέλεσαν τμήμα των Δουκάτων των Αθηνών την Όθωνα de la Roche. Ιδιαίτερη σημασία απέκτησε η πόλη κατά τη διάρκεια της Καταλανικής κυριαρχίας στο Δουκάτο, μετά τη μάχη της Κωπαΐδας το 1311. Από τα τέλη του 14ου αιώνα άρχισε μια ταραγμένη περίοδος αλλαγής κυριάρχων ως την οριστική κατάκτηση της περιοχής από τους Τούρκους το 1460.

Αν και η άποψη παλαιοτέρων ερευνητών (Rubio y Lluch, Bon κ.α.), οι οποίοι υπερεκτιμώντας τα δεδομένα των πηγών, θεώρησαν ολόκληρο το κάστρο ουσιαστικά κτίσμα της Καταλανικής Περιόδου, δεν είναι σωστή, φαίνεται ότι μεγάλο μέρος των οχυρώσεων αποτελεί έργο της εποχής αυτής. Για την ορθότητα αυτής της άποψης συντηγορούν η μορφή της τοιχοποιίας από χονδρολαξευμένους ασβεστόλιθους και οριζόντια πλινθία καθώς και η μορφή ορισμένων θυρών που συναντάται σε εκκλησιαστικά μνημεία της εποχής. Το κάστρο πήρε στην περίοδο αυτή τη σημερινή του γενική μορφή, με τους δύο οχυρωματικούς του περιβόλους, ενισχυμένους κατά τόπους με πύργους και προτειχίσματα, και ένα οχύρωμα με πύργο και τείχος στην ορυφή του λόφου. Το κεντρικό οχύρωμα και το παρακείμενο κτιριακό συγκρότημα στο οποίο ανήκε η σωζόμενη ως σήμερα δίκωρη, θολωτή δεξαμενή, ήταν προφανώς η ακρόπολη του κάστρου και η κατοικία του διοικητή.

4.1

«...Η Λεβαδία κατέστη μετά τας Θήβας και τας Αθήνας ο τρίτος πυκνότερος πυοίην του εν τοις δουκάτοις εγκαταστηθένος καταλανικού πληθυσμού. Αύτη υπήρξεν η στρατιωτική πρωτεύοντα των...
Την γοητείαν ταύτης προσέδιδεν εις την Λεβαδίαν το μέγα και ισχυρόν φρούριόν της...»

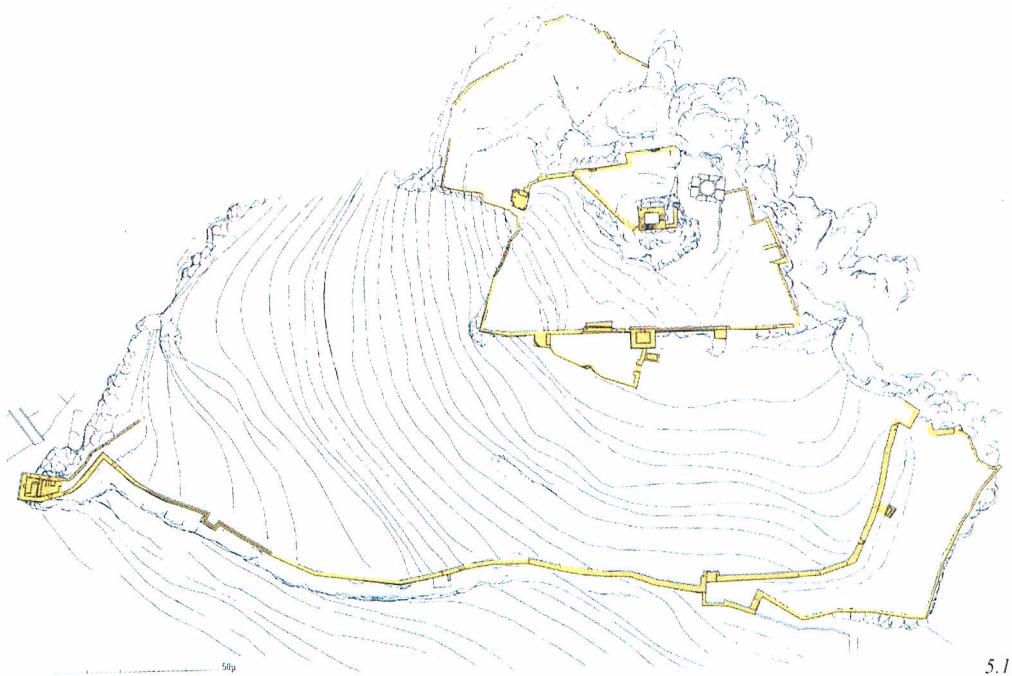
(Rubio y Lluch. Περί των καταλανικών φρουρών της ηπειρωτικής Ελλάδος, μτφρ. Γ. Μανωλακάκη)

- 4.1 Το Κάστρο στην Περίοδο της Φραγκορατίας
 ■ Γνωστά τμήματα □ Υποθετικά τμήματα
 4.2-5 Το οχύωμα - πύργος της βορειοανατολικής γωνίας στην περίοδο της Φραγκορατίας με τον κλειστό εξώστη του
 4.2 Κάτοψη 4.3 Τομή 4.4 Βόρεια άψη 4.5 Ανατολική άψη
 4.6 Ο πύργος των κεντρικού οχυρώματος
 4.7 Ο πύργος της κύριας πύλης των εσωτερικού περιβόλου
 4.8 Η κύρια πύλη των εσωτερικού περιβόλου
 4.9 Η πυλίδα στο βόρειο τείχος των εσωτερικού περιβόλου
 4.10 Τα σωζόμενα τμήματα των οχυρώσεων της περιόδου της Φραγκορατίας.

5. Το Κάστρο στην Περίοδο της Τουρκοκρατίας (1460 - 1830 μ.Χ)

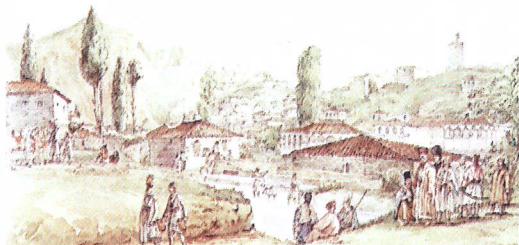
Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η πόλη της Λιβαδειάς γνώρισε βαθμαία ανάπτυξη που κατέληξε στη μεγάλη ακμή των τελευταίων προεπαναστατικών χρόνων. Αν και συγκεκριμένα ιστορικά στοιχεία για το κάστρο δεν μας είναι γνωστά, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι εκεί έδρευε η φρουρά της πόλης, ενώ φαίνεται ότι ο εξωτερικός περιβόλος του ήταν κατοικημένος ως τα τελευταία χρόνια της περιόδου. Η γενική μορφή των οχυρώσεων δεν άλλαξε στην εποχή της Τουρκοκρατίας. Φαίνεται, ωστόσο, ότι έγιναν αρκετές επισκενές τους. Αρκετά μεγάλα τμήματα των τειχών, που είχαν καταστραφεί ή είχαν πάθει σοβαρές ζημιές με την πάροδο του χρόνου, ανοικοδομήθηκαν κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής με μία χαρακτηριστικής μορφής τοιχοποιία από αργούς λίθους και πλινθία. Όπως φαίνεται από τις μαρτυρίες και από σχεδιαστικές απεικονίσεις του κάστρου σε έργα ενωποπαίων περιηγητών, που ολοένα και συχνότερα επισκέπτονταν την πόλη, στις αρχές του 19ου αιώνα τμήματα του κάστρου είχαν ήδη ερειπωθεί, πράγμα που σημαίνει ότι αντό είχε σε μεγάλο βαθμό χάσει την παλαιότερη σημασία του ως οχυρό. Παρά ταύτα, στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης το κάστρο έπαιξε αρκετά σημαντικό ρόλο. Το καλοκαίρι του 1821, κατά την προέλαση του Ομέρο Βρυνώνη εναντίον της ξεσηκωμένης Λιβαδειάς, χίλιοι περίπου επαναστάτες κατέφυγαν στο κάστρο και αμύνθηκαν εκεί για δεκαετά μέρες.

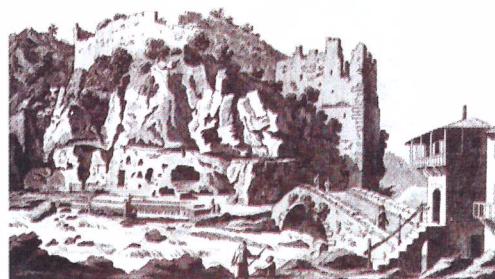
5.1

5.2

5.3

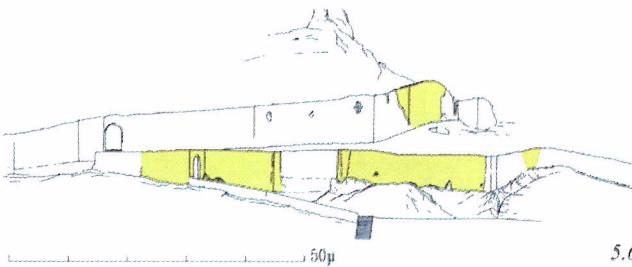
5.4

«...Η Λιβαδειά... στρεφανώνεται από ένα νεώτερο κάστρο, το οποίο τώρα ερειπώνεται εγκαταλειμένο. Ο λόφος (του Κάστρου) μόλις που παρουσιάζει κάποια αρχαία ίχνη, αλλά στα τείχη του κάστρουν υπάρχουν μερικοί μεγάλοι λίθοι, που προέρχονται από αρχαιότερα χρόνια...»

(E. Dodwell, *A classical and topographical tour through Greece during the years 1801, 1805 and 1806*, London 1819)

5.5

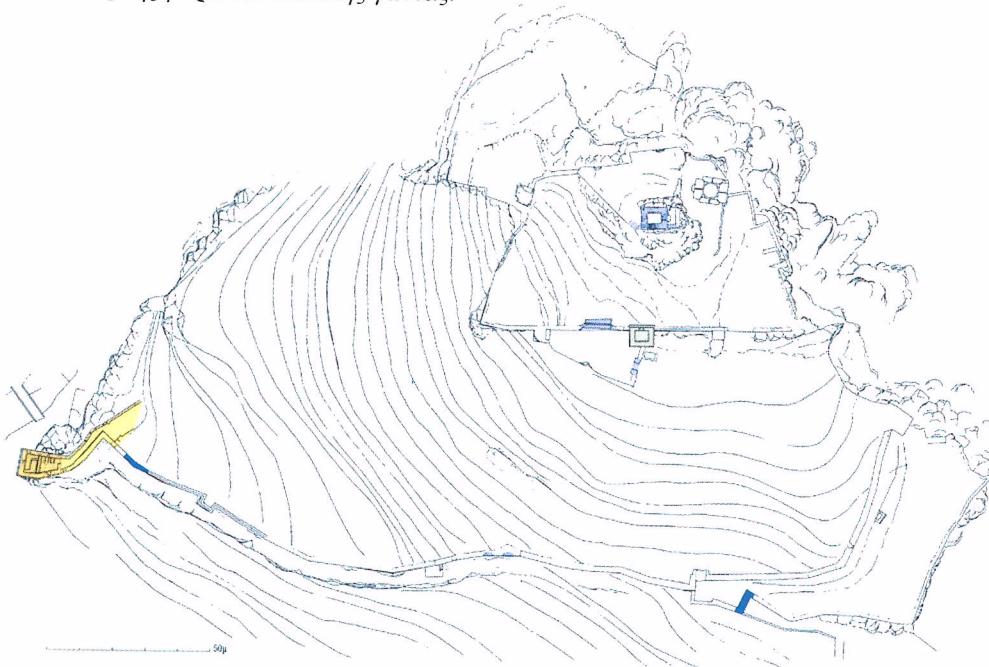
5.6

- 5.1 Το Κάστρο στην Περίοδο της Τουρκοκρατίας
■ Γνωστά τμήματα ■ Υποθετικά τμήματα
- 5.2 Η Λιβαδειά και το κάστρο της το 1811 (Otto von Stackelberg)
- 5.3 Η Λιβαδειά και το κάστρο της το 1820 (J. Cartwright)
- 5.4 Η περιοχή των πηγών της Έρκυνας το 1805 (S. Pomardi)
- 5.5 Τμήμα των προτειχίσματος των εξωτερικού περιβόλου ανακατασκευασμένο στην περίοδο της Τουρκοκρατίας
- 5.6 Τα σωζόμενα τμήματα των οχυρώσεων της περιόδου της Τουρκοκρατίας.

6. Το Κάστρο στα Νεώτερα Χρόνια

(1830 - σήμερα)

Η απελευθέρωση της Ελλάδας από τον Τουρκικό ζυγό το 1830 σήμανε την οριστική εγκατάλειψη του κάστρου που, καθώς έχασε πια εντελώς τη στρατιωτική του σημασία, πέρασε στο περιθώριο της ζωής της πόλης. Είναι χαρακτηριστικό ότι το μοναδικό νέο κτίσμα του κάστρου στην περίοδο από το 1830 ως τις μέρες μας είναι ο ναός της Αγίας Σοφίας του τέλους του 19ου ή των αρχών του 20ού αι. Η εγκατάλειψη οδήγησε στην ερείπωση και την καταστροφή μεγάλων τμημάτων των οχυρώσεων. Στις καταστροφές από το χρόνο και από θεομηνίες, όπως ο ισχυρός σεισμός του 1894, προστέθηκαν η λιθολόγηση των ερειπίων για την προμήθεια έτοιμου οικοδομικού υλικού και, σε μικρότερο βαθμό οι καταστροφές για χάρη αρχαιολογικών ερευνών που αποσκοπούσαν κυρίως στον εντοπισμό των Μαντείων του Τροφωνίου. Τις τελευταίες αντές καταστροφές στηλιεύει ο Καταλανός ιστορικό Rubio y Lluch, ένας από τους πρώτους μελετητές του κάστρου, το οποίο από τα τέλη ήδη του 19ου αιώνα, γίνεται αντικείμενο αρκετών επιστημονικών ερευνών, στα πλαίσια του αυξανόμενου ενδιαφέροντος για τη μεσαιωνική ιστορία. Στη δεκαετία του 1960 έγιναν σημαντικές εργασίες στερεόωσης ετοιμόρροπων τμημάτων των οχυρώσεων ή ανοικοδόμησης άλλων τελείως κατεστραμένων από την Αρχαιολογική Υπηρεσία υπό την εποπτεία του Π. Λαζαρίδη. Καταβάλεται έτσι προσπάθεια να γίνει το κάστρο, που από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια έχει πυκνά δενδροφυτευθεί, επισκέψιμος αρχαιολογικός χώρος. Προς την κατεύθυνση αυτή έγιναν μεταξύ των ετών 1993 και 1995, από το Δήμο Λεβαδέων υπό την εποπτεία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και οι εργασίες αποκατάστασης και ένταξης χοήσεων στις οχυρώσεις της βιορειοανατολικής γωνίας.

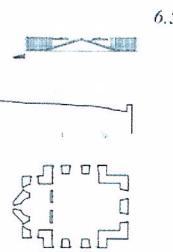
6.1

6.2

6.3

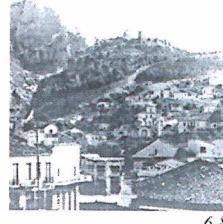
6.4

6.6

6.7

6.8

«...Η πάνω πόλη σκαρφαλώνει ανάμεσα σε παράξενα βράχια που οι μυτερές τους άκρες ξεπροβάλλουν πάνω από τα σπίτια, στην απότομη κορυφή, σωρασμένοι τοίχοι δείχνουν τη θέση του παλιού κάστρου, χτισμένου, όπως λένε, από τους Καταλανούς...»

(H. Belle, *Voyage en Grece (1861-1874)*)

6.9

6.10

6.11

6.12

6.13

6.14

6.15

6.1 Νεώτερες στερεωτικές επευβάσεις στο κάστρο
1938 Δεκαετία 1960 1993-1998

6.2 Το κάστρο γύρω στο 1840 (J. Skene)

6.3,5 Ο ναός της Αγίας Σοφίας

6.3 Αποψη από τα δυτικά 6.4 Κάτοψη 6.5 Βόρεια άψη

6.6 Οι οχυρώσεις της Βορειοανατολικής γωνίας στις αρχές του 20ού αιώνα (ταχιδρομικό δελτάριο)

6.7 Το κάστρο στη δεκαετία του 1930
(Conway Library - Courtauld Institute of Art)

6.8 Η Λιβαδειά και το κάστρο της στη δεκαετία του 1960 (Καραγιάνης)

6.9 Η ανακατασκευασμένη από την Αρχαιολογική Υπηρεσία πύλη των προτειχίσματος των εξωτερικού περιβόλου (δεκαετία 1960)

6.10-15 Οι οχυρώσεις της βορειοανατολικής γωνίας κατά τη διάρκεια των εργασιών αποκαταστάσεώς τους (1993-1998)